enguera
seminaris d'estiu
seminarios de verano

Pràctica social i política en un món comú de dones i homes

Maria Cristina Mecenero

El títol del seminari "Pràctica social i política en un món comú de dones i homes" és l'evocació provocada pel títol de l'escola d'estiu del Crec (Centre de Recursos i Educació Continuada) d'enguany, en particular les paraules "paisatges i passatges" [1], faran de timó al meu pensament i a la meua escriptura.

Parlaré de passatges —d'un espai social a un altre, d'una funció a una altra— que estan passant al meu país, Itàlia. Per veure aquestos passatges em vaig posar a pensar-los a través d'una dislocació evocativa, és a dir, imaginant-me que em trobava en una altra terra, la vostra, i parlant a gent d'un altre país d'un esdeveniment, el moviment de les mestres de les escoles primàries i de les famílies italianes. Parlaré a partir de la meua pertinença a aquest moviment i de la meua experiència de reflexió madurada en els ambients de la política de les dones.

Les accions públiques de les mestres i de les famílies duren des de fa anys i s'estan duent a terme amb formes precises i inesperades evolucions.

La premissa al meu discurs és que narrar ja és política. *Narrare è già politica*[2] significa escollir la narració perquè aquesta és eficaç per "desmuntar les idees massa simplificadores" que circulen, en aquest cas sobre el concepte de manifestació pública, de moviment, i per "reportar els discursos ideològics a la realitat, al moviment de les coses" (Zanuso, 2008:32), dins del solc d'una tradició femenina que ha fet de l'explicitació de l'experiència el camí per a l'obertura d'un altre sentit del món respecte d'allò que és considerat com a referència.

Les històries, a més a més, tant quan ocorren com quan són contades, representen una expressió de creació social: són el producte de relacions humanes amb els sabers i amb la complexitat del present.

Com cada país, Itàlia està formada per un territori definit "el territori nacional", subdividit en regions geogràfiques; les regions geogràfiques estan determinades per confins naturals o administratius, sovint arbitraris. En cada regió hi ha ciutats, pobles. En cada ciutat hi ha zones,

[1] El títol atorgat a l'escola d'estiu 2010 és "Un nou paradigma de vida: paisatges i passatges"

[2] L'expressió està agafada del títol d'una publicació existent: *Simone de Beauvoir. Narrare... è già politica* (Mazziotti, Lattarulo, *et al*., 2009).

barris. En cada barri, dins de ciutats com ara Milà, hi ha escoles. Les escoles tenen el seu territori intern, determinat per un confí ben delineat, sovint una tanca. Per tant, estem parlant de llocs, d'espais.

De fet, les escoles com a tals són llocs de la identitat social de les mestres, de les xiquetes i dels xiquets i de les seues famílies; i llocs d'identitat de la ciutat, espais socials importants i canviants.

I si, nosaltres que ensenyem, hem habitat en certs períodes en tals espais com si foren cases, llars del saber travessats per les mediacions dels sentiments, de les emocions i de la creativitat nostra i de la infantesa, tot seguit, és a dir en aquestos últims anys, les nostres funcions s'han ampliat: com ja va fer Hestia, "deessa de la llar, sobretot domèstica, però també de la llar comuna a tots els ciutadans", que passà de presidir les relacions internes als murs dels habitatges, a esdevenir "protectora de la cohesió entre els ciutadans i els béns comuns" (Biondetti, 1999:268). I si les escoles de la infantesa, les escoles primàries i les guarderies han tingut des de sempre la funció de segona casa per als xiquets i xiquetes i les seues professores, ara el que s'ha de defensar és el bé comú de l'escola pública. I allò que sentim la necessitat de protegir és la cohesió entre els ciutadans, els xiquets i els adults.

En aquesta transició, les escenes que estem escenificant són noves: Hestia baixà de l'Olimp i es posà en contacte i a treballar amb Hermes —déu del llindar i de la porta, però també de les cruïlles i de les entrades a les ciutats— (Augè, 2007: 56): les famílies són els encreuaments entre el govern, les escoles i els docents, amb ells hem obert les portes i amb ells hem reocupat l'espai extern, fent visible que en el fet d'educar, ensenyar, formar estem actuant en un espai públic.
I som ja en un altre temps, una nova era podríem dir, i de fet les mestres juntament amb les famílies ara sempre estan a la porta; se'ls veu sovint als encreuaments o als grans espais. I se'ls sent: cosa que abans no passava, o com a mínim no tan sovint.

Han passat coses noves, totalment inèdites i, en un cert sentit, decididament creatives: una creativitat política generada des de baix i fruit d'imprevistes *creacions socials*. Entenem per creacions socials les combinacions innovadores d'elements ja presents en la realitat de forma inert fins que una evolució imprevista s'ha posat en marxa. En els darreres anys, a Itàlia, s'ha assistit a l'explosió d'escrits produïdes per dones i homes *comunes*: tècnics, docents, mestres d'infantil i de primària, sobretot, i després mares, pares, estudiants, etc. Escrits que han tingut com a clau la voluntat de denúncia i també el *desig de dir la veritat, de dir allò que és*. Escrits provocats, doncs,

per la recerca, però que no s'han parat en la recerca. Les de les mestres són narracions i paraules que tenen la capacitat d'anar al cor, a la ment del qui sap i vol escoltar: són paraules que incideixen, que foraden la capa de l'obvietat i del que ja ha estat dit. Açò evidencia que sempre hi ha una possibilitat a disposició de tots: es pot estar, amb unes determinades condicions, en l'escriptura, que vol dir també en la llengua del món, amb senyoriu fins i tot per part d'aquell que no té poder. Per estar amb senyoriu en l'escriptura són necessàries algunes condicions; la primera és tenir una gran empenta, alguna cosa que es mou, que urgeix per ser dita i per tant un interès que no només és personal, sinó que és un interès de tots.

Altra condició és la relació, val a dir fer-se interlocutores intel·ligents i sensibles *juntament amb* els i les altres. Amb aquestes condicions s'escriu lliurement i s'hi pot exposar amb tranquil·litat perquè la realitat siga més lliure i nosaltres amb ella, i s'aconsegueix també si es tenen pocs mitjans culturals o fins i tot lingüístics, perquè es té la competència simbòlica per fer-ho: partint d'un mateix, de la pròpia experiència i de la d'aquell que viu al costat, en el lloc de treball. Aquest interès per les escriptures agents i polítiques és un interès que afecta a cadascuna i cadascun de nosaltres en la mesura que sentim que formem part d'un context més vast i ens en preocupem, i doncs, tenim una sensibilitat política.

En particular, parlaré de certs llocs, és a dir, només d'algunes escoles repartides en certes regions. I en relació amb aquestes escoles, la meua narració i el meu raonament parlaran només de certes mestres —a vegades es tractarà de quasi totes les mestres d'una escola, a vegades només d'algunes— que trien actuar amb els pares —no tots els pares, potser molts— i amb els xiquets, és a dir, amb les filles i fills d'aquestos pares. Aquesta necessitat que sent de contextualitzar i relativitzar allò que estic tematitzant espere que done més possibilitats perquè siga tinguda en compte la importància i el sentit que té la part respecte del tot.

En el rerefons d'aquest paisatge tindrem sempre l'actual govern italià, que ocupa un espai físic, per prendre les seues decisions, i després un espai mediàtic, per comunicar-les.

Des del 2008 desenes de grups de ciutadans —les mestres, les famílies i els xiquets— estan practicant formes públiques de protesta contra els retalls decidits i duts a terme per la majoria del govern a l'escola pública italiana i contra el trastorn d'una idea, que diu que no és necessària la relació entre adults i la distribució de la pràctica i de la responsabilitat per a garantir bones condicions educatives: de fet el "mestre únic", propugnat per l'actual ministeri d'instrucció, representa l'anul·lació simbòlica i concreta de l'espai relacional professional entre col·legues que

en les classes elementals havia determinat durant anys experimentació i qualitat educativo-didàctica.

Els llocs expressen la relació amb l'altre, com ens diu Michel De Certeau: "practicar l'espai significa doncs repetir l'experiència *exultant* i silenciosa de la infantesa; significa *ser un altre* i *passar a l'altre* en el lloc" (De Certeau, 2005: 166). L'analogia de De Certeau d'habitar un espai, que trasllada a la infantesa i a l'altre, val precisament per a les dones i els homes implicats en les pràctiques socials i polítiques de què estic parlant: els traslladen a la ciutat i a la infantesa, per l'experiència que en tenen els docents, com a dones i homes (com a mares i pares) i com a formadores. I passen *a l'altre*: a qui les mira, i sap veure, lliuren una visió de l'acció juntes que no està prevista; transmeten el sentit de compartir una idea que està trobant grans obstacles; passen d'un silenci decennal a una presa de paraula que té totes les característiques per ser considerada un vertader i concret "eixir de l'armari"[3].

El moviment de les mestres és fruit d'una realització espontània i cada vegada més coordinada però mai reglamentada, en la qual les mestres han esdevingut autores d'un context productiu de coneixement, de diàleg i d'intercanvi amb la comunitat de les famílies, basat en un saber de l'experiència guanyat amb anys de presència i pensament en el terreny. Per això utilitze, en referència a tal protagonisme, l'expressió "creació social" que, com afirma Antonia De Vita, és "el nom d'una hipòtesi teòrica nascuda de l'exigència de dir de forma positiva i propositiva el que ocorre o pot ocórrer quan les relacions i els contextos aconsegueixen expressar les seues dimensions creatives" (De Vita, 2009: 15). Els temes, quan són autors de sabers i de competències en un moviment inspirat en el reconeixement, determinen una nova disposició simbòlica on es col·loquen ells mateixos, les seues adquisicions i redefineixen/rellancen objectius i perspectives de les seues pràctiques, tot oferint noves possibilitats a qui necessita el seu treball (en aquest cas: les famílies, les xiquetes i els xiquets). És així com parla un docent del moviment més ampli, anomenat Rete Scuole, del que està passant en aquests últims mesos:

> En lloc d'una sola fita sobre la qual apostar-ho tot, estem exercint una pressió contínua i quasi diària que a la fi ha calat en els mitjans de comunicació, tot i no haver aconseguit posar en marxa grans masses (cap iniciativa ha superat el centenar de presències): de les iniciatives d'escola, a l'ocupació de la superintendència, a les manifestacions de zona, al *flash mob*[4] de la catedral, a la vaga dels escrutinis fins a les delegacions de pares per relleus que algunes zones tenen la intenció de promoure al llarg dels propers dies. Hem fet bé i estem fent-ho bé quan valorem i recolzem totes les coses

[3] (N. de la T.) *coming out,* en anglés en l'original.
[4] (N. de la T.) Multitud instantània.

de la mateixa manera. Intentarem recordar-ho en un futur: els mitjans de comunicació i qui els governa, en aquesta fase, poden permetre's d'ignorar manifestacions de 30.000 persones (l'any passat), però no una pressió contínua i constant que prové de la base i està gestionada per aquesta, encara que estiga duta a terme per moltes menys persones.

La "creació social", sosté De Vita, quan es posa en escena, ofereix exemples de narracions connectades a allò que es fa en la mateixa pràctica laboral i capaces de fer visibles les passions, els interessos, els guanys fins i tot extramonetaris: en efecte, el protagonisme de les mestres en la lluita contra el decret 137, després esdevingut 169, s'ha concretat també a través d'una sèrie d'accions públiques als carrers, a les escoles, amb festes, ocupacions simbòliques, narracions i vídeonarracions, sempre juntament amb les famílies i amb les xiquetes i xiquets, sempre utilitzant paraules afectuoses en relació amb l'escola.

Una espècie d'*acció pública del fet de ser mestra* i *una nova forma de ciutadania activa*: joves docents i no tan joves han trobat en la participació una ocasió natural d'aprendre o reforçar el valor de ser mestra i la necessitat de crear una forta continuïtat entre la pròpia feina a les aules i allò que s'intercanvia en una dimensió col·lectiva; adults-pares, avis i àvies, han retrobat en la participació als esdeveniments organitzats en defensa de l'escola pública primària un espai social on actuar en una forma de política sense discontinuïtat amb els seus rols familiars.

A través d'aquestes accions lliurement començades, l'escola ha estat reportada per les mestres i per les famílies dins la societat, superant rebuigs, timideses i inseguretats sobre el valor dels gestos que s'acomplien col·lectivament.

I la qüestió de fons, plantejada per De Vita en la seua darrera investigació, que és en quines condicions ens és possible "començar nous modes de trobar la realitat" (ivi: 44) sense aïllar-nos o deslocalitzar-nos, està trobant una resposta en aquestes desenes de persones mitjançant aquestos esdeveniments.

La identitat i la relació estan en el centre de tots els dispositius espacials, juntament amb la història dels llocs. Per tant, podem contar també la història del moviment de les mestres d'aquesta altra forma: les mestres, dones sobretot, juntament amb tantes mares i pares estan redefinint la seua identitat social en una relació dels uns amb els altres i amb els llocs on s'educa, amb els carrers, avingudes i places de la ciutat. De fet, si observem i pensem la qüestió de l'espai i de l'alteritat a partir del concepte de lloc antropològic, en el qual la identitat, les relacions i la història d'aquell que l'habita poden inscriure's, i d'allò de no espai en què identitat, relacions i història no s'arriben a captar, es fa una descoberta: la crida a les festes de protesta, a les manifestacions, a les nits blanques, a les escoles pre-ocupades amb berenars i trobades, desvelen una realitat nova i

imprevista de les dinàmiques ciutadanes en curs, almenys des del 2008, a Itàlia. El moviment de les mestres va néixer fins i tot abans, per això l'he utilitzat, però és en aquestos últims tres anys que la continuïtat oferta per les iniciatives autònomes de manifestació pública de pensament i les experiències sobre l'escola i sobre la vida de la infantesa/amb la infantesa ha esdevingut la característica d'una acció social/política que no té precedents.

Les ciutats, llocs per viure junts, no estan restringides únicament al poder de les administracions i no és cert —com diuen molts, fins i tot dins de l'esquerra italiana— que no hi haja ningú que es rebel·le a allò que està passant, per exemple a l'escola pública, subjecta a retalls i a canvis per part de l'actual ministra i el seu seguici. Una part del nostre món comú a Itàlia està garantit en la seua continuïtat justament perquè nosaltres, les mestres, estem mostrant una altra perspectiva, negant-nos a veure, sota un únic prisma, el món de l'escola (vegeu Arendt, 1991: 43) i ho fem d'acord amb les mares i pares, altres dones i homes adults que tenen un deure educatiu al qual són cridats, i que estan qüestionant-se i continuen oferint reflexions útils per tal d'augmentar seus coneixements i els coneixements dels altres.

Les mestres i les famílies, sempre *en* presència de les xiquetes i dels xiquets, estan ocupant l'espai públic de diverses maneres, l'espai mediàtic, en la mesura que els és atorgat i l'espai simbòlic en la mesura que el qui pertany a la resta de la societat pot entendre. Els dos últims són aspectes problemàtics relacionats amb aquesta gran experiència, que està prolongant-se en el temps. No només està durant en el temps, sinó que fins i tot està canviant, està esdevenint acció social amb un radi més vast d'influència.

Per recolzar tot el que acabe d'afirmar, porte l'exemple d'aquelles mestres milaneses que tenien alumnes amb dificultats a classe: quan els seus alumnes foren expulsats dels camps on vivien, d'un dia per l'altre, algunes els van allotjar a les seus cases per dormir. Van anar per ells als camps i els van allotjar a les seues cases: elles van passar aleshores al terreny social, com a acció, com a intent, com a perspectiva.

El desallotjament dels Camps Rom[5], desitjat per l'administració municipal que comparteix la tendència de l'actual majoria de govern de lluita dura envers els clandestins, els irregulars, ha creat una particular configuració entre els ciutadans milanesos i les autoritats: de fet, en aquells camps vivien molts xiquets que tenien una relació amb les escoles d'alguns barris. Es van perfilar, doncs, dues possibilitats: o actuar amb autoritat en la direcció d'un joc important en l'esfera de la

[5] (N de la T) Els Camps Rom són campaments de persones d'ètnia gitana.

pròpia cultura de pertinença, en aquest cas es tractava de la pertinença a la cultura italiana que fins aleshores històricament no havia estat indiferent a la infantesa, o doblegar-se a un passiu romandre espectadors del que ocorre als xiquets que viuen en el nostre territori, fins i tot quan açò significa assistir al seu desarrelament, una espècie de deportació. Algunes mestres van mostrar coratge, compassió i una direcció cap on anar: tornar a dur a terme gestos d'ajut i de consideració envers la infantesa.

Per continuar amb el tema, porte un altre cas: el cas d'un passatge de "material didàctic" que es transforma en acollida civil i el passatge en un diari d'una narració que esdevé presa de paraula i denúncia política: més d'un passatge ha estat influenciat per les accions no previstes d'una mestra. En el *Corriere della Sera* —el diari de més tirada a Itàlia, de vessant catòlica— del 25 de febrer de 2010 va aparèixer una carta d'una mestra de l'escola primària (*El meu alumne Rom*, de Silvia Borsani). La seua història és potent perquè forada una capa, la dels estereotips sobre els docents "ganduls" i ens descriu com pot passar que un camp Rom desallotjat esdevinga un cas de negació dels drets de la infantesa: som a Milà i un xiquet de sis anys, Romeo, és acollit per la mestra de l'escola primària Silvia a la seua classe, després d'haver hagut d'abandonar l'escola de Via Feltre que freqüentava des del començament de l'any; Silvia l'havia acollit seriosament: immediatament després que l'arribada del xiquet havia estat anunciada, s'havia posat en contacte amb una de les mestres de la classe de la qual provenia el xiquet (que es trobava en un altre barri de la ciutat), havia reclamat els seus quaderns, que s'havien quedat allà, i li'ls havia deixat al seu pupitre, el primer dia de la seua incorporació. Aquesta acollida, feta amb una acció generosa i solidària que té caire social i pedagògic alhora, es veu minvada pel nou allunyament del xiquet, per un ulterior desallotjament del nou camp on la seua família acabava d'instal·lar-se. El xiquet té sis anys i, alarmat, s'adreça un matí a Silvia amb aquesta paraula: "desallotjament, desallotjament..." que, a més a més de ser un perill anunciat i temut pel xiquet, es concreta després precisament, i de fet per segona vegada el pupitre de Romeo romandrà buit.

Aleshores, Silvia fa una nova acció, gràcies a la qual alguna cosa queda d'aquest esdeveniment: escriu a un periòdic, el *Corriere della Sera*, que dóna un espai a les seues paraules. La seua narració té valor per ella mateixa en tant que memòria, amb la seua funció més interessant que, com recorda Jedlowski, és la s*ubversiva*, o siga, la de conservar "les traces d'allò que en la identitat actual i en les històries que contem a partir d'aquest *no* troba lloc, d'allò que ens semblava que havíem oblidat o deixat de banda per sempre: d'allò que els altres a qui més o menys

implícitament estàvem narrant no voldrien sentir, o no sabrien, o als qui no hauria interessat" (Jedlowski, 2000: 115). Recollir materials narratius "expressa, més encara que un afany científic, un compromís ètic: és el reconeixement d'una dignitat" (*ivi*: 109).

El punt sobre el qual voldria parar-me és aquest: la diferència femenina —és a dir les mestres, les educadores, les docents— ja no està en silenci i ha començat a contar com van certs mecanismes. Les mestres per exemple, dones comunes dedicades al seu ofici i a la infantesa, des de l'any 2008 han esdevingut dones polítiques, han començat a prendre la paraula públicament. La presa de paraula és el cor de la política (Cosentino, Miceli, 2009).

"Cal entrar en el territori del diable per arrencar-li la veritat" (Luisa Muraro, ponència defensada en el Seminari de Diotima, 2008): porte aquesta sol·licitud de la filòsofa Luisa Muraro per intentar pensar que, entrant en el territori d'una dinàmica fortament condicionada, aquella ciutadana, per exemple de Milà (centrada en una economia basada en els temps de la producció laboral i de mercat), es pot arrencar la realitat, és a dir, determinar un cert sentit del fet d'estar amb els altres, amb una finalitat en la qual es creu; arrencar realitat amb l'avenç d'altres idees, o de l'esborrament d'un passatge fet de certes presències, certes relacions, certes proximitats i certes llunyanies. En aquest cas s'està tractant de defensar el valor de l'escola pública i de les pràctiques inventades, construïdes, renovades per les mestres que estan en marxa des de fa vint anys, trenta anys, juntament amb les xiquetes i els xiquets, i defensar el sentit de ser humans, imperfectes, necessitats: per això les mestres s'acosten als xiquets Rom i mostren a la ciutat que es pot no romandre indiferents. I mai no s'acaba d'aclarir aquest punt: el saber de les mestres és un saber construït amb les xiquetes i els xiquets, en una militància que jo definesc "política": de fet, es tracta d'un "ésser" molt participatiu pel que fa a la pròpia biografia existencial i a la biografia col·lectiva de la comunitat.

Estar en una trama que és pública, tal i com entén la paraula públic Hannah Arendt: " [...] el terme públic significa el món mateix, en la mesura que és comú a tots i distint de l'espai que cadascú de nosaltres ocupa en privat" (1991: 39).

Marc Augé demana que es tinga una atenció viva i vigilant sobre qüestions d'aquesta importància, perquè: "avui cal tractar les relacions entre espai i alteritat per posar en evidència cadascuna de les contradiccions de la nostra modernitat" (2007: 41) i "les regles d'utilització de l'espai s'expressen en els termes de l'alteritat social interna" (ivi: 49). Amb Augè sabem que el vocabulari espacial concerneix la relació amb l'altre.

Pel que fa a açò, aporte la narració d'un esdeveniment recent, important per a la història de la meua ciutat, de les institucions educatives i del context en què es troben: 50 associacions presents en una de les zones de Milà més densament poblades per immigrants, on el 13 de febrer de 2010 va passar que un jove egipci fou assassinat per un jove peruà, van organitzar els dies 22 i 23 de maig una festa que duia per títol "Via Padova és millor que Milà". La festa organitzada s'articulava en concerts, projeccions de documents, passejades pels carrers del barri per descobrir-ne els angles que generalment romanen amagats, mostres, reunions i trobades, laboratoris.

Vull subratllar dos elements: les paraules del títol de la iniciativa són paraules d'un xiquet que les havia usades a l'acabament d'un laboratori artístic i d'una visita guiada als "secrets del carrer". Síntesi meravellosa que recol·locava en una altra perspectiva allò que estava passant al seu carrer, carrer Padova, esdevingut objecte de menyspreu pels periòdics (que n'havien parlat malament durant moltes setmanes després del fet de sang recordat abans i que durant algunes setmanes havia estat subjecte al "toc de queda" per voluntat del prefecte).

En la iniciativa també va participar la "Casa del Sol", famosa escola ubicada al parc Trotter, un parc de la zona que s'ha convertit els últims anys en un pulmó per a la ciutat, no només des del punt de vista ambiental, sinó també des del punt de vista social (una associació de pares unida a l'escola l'ha convertit en teatre de moltes activitats). Però, contràriament als anys anteriors, la participació de les famílies ha estat numèricament inferior; i les paraules d'una de les mares que no hi va participar ens diu coses interessants sobre la relació delicada que existeix entre pràctiques socials i context. Aquella dona, de fet, digué a una mestra: "Nosaltres no vindrem (es referia a ella, als seus fills i a alguna altra mare) perquè aquesta no és la festa de l'escola". L'escola, espai educatiu d'un barri, no pot compartir segons aquesta dona la festa del barri: és la pèrdua del sentit del context la que entra a escena amb aquesta separació. Com si l'escola i la festa del carrer foren festes d'espais no entrellaçats. ¿Per què està passant açò?, ¿el sentit del context és el de fa vint-i-tres anys?, ¿què és el context per a les famílies immigrants?, ¿i per a les dones i els homes que estan vivint a Milà?

A Itàlia les institucions escolars dels graus primaris d'instrucció (escoles infantils i escoles primàries) i els altres serveis (guarderies, espais per a xiquets/xiquetes i pares, etc.) estan en mans de les dones des de fa molts decennis: es tracta d'una creació sobretot femenina que, mitjançant precises i variades pràctiques relacionals i didàctiques, ha determinat una altra qualitat de propostes i experiències, fins al punt que tals serveis, fins fa poc de temps, han estat reconeguts a nivell

mundial entre els millors. De l'informe *L'escola en xifres 2007*, a càrrec del Ministeri d'Instrucció Pública, es dedueix que el percentatge de les dones docents a les escoles primàries és del 95,6% per augmentar fins al 99,6% a les escoles infantils[6]. També en el document es llig: "Ensenyar és decididament una professió femenina [...]. Les dones constitueixen a Itàlia el 81% dels docents [...]. La seua presència, però, disminueix en créixer el nivell escolar i amb aquest el prestigi social atribuït a l'ensenyament en els diversos ordres d'escola" (ivi: 24) [7].

Moltes mestres i educadores han sabut crear un teixit social incrementant o custodiant la qualitat civil dels territoris, reconeixent necessitats i desitjos de subjectes diferents, salvant les diversitats i posant-les dins de l'intercanvi, i augmentant, en una fèrtil aliança, la intel·ligència política de les institucions. Aquestes són, doncs, artífex de cultura i protagonistes de la convivència social que mantenen en vida en aquest moment formes de civilitat compromeses.

¿Què ha fet especials els grups de mestres de l'escola primària i encara més de l'escola infantil? L'interès real pels xiquets i xiquetes, l'assumpció de responsabilitats, la pràctica relacional amb les col·legues, fer les coses unides, i *continuar creant lligams* (Benasayag, Schmit, 2006). Ha estat el seu *saber estar a prop al començament* (Mecenero, 2004) allò que ha creat contextos educatius que han donat respostes a tants desafiaments, a través d'una excel·lència comuna. Però les modalitats femenines d'estar als llocs de treball i, en el nostre cas específic, de crear els contextos escolars, no estan ni valorades ni vistes amb les seues característiques. Les mestres tendeixen a ser amigues, a crear un ambient calorós, fins i tot enfront de grans diferències que es troben, fins i tot entre col·legues. Aquesta disposició agradable, com la definiria Ivan Illich (i doncs a l'amistat, i a l'eutrapèlia, és a dir a la tendència a crear situacions joioses: cfr. Illich, 2005) és motiu de burla per part dels experts, és considerada fins i tot discapacitant d'un context performant de producció de competències. I tanmateix, és sobre aquestes qualitats que l'escola italiana ha estat, i aquí parle per primera vegada del passat, la millor del món. ¿Per què aleshores no s'han escoltat les condicions en què es va poder fer aquella bona escola? I encara que s'hagen escoltat, sovint s'ha acabat per parlar només de figures excepcionals, homes en molts casos: el nom de Loris Malaguzzi és el nom de la qualitat dels serveis de l'Emília-Romanya, però han estat centenars de dones amb noms comuns les

[6] El fenomen concerneix tot Europa, de fet la taxa de feminització disminueix de l'escola infantil a les superiors "on en alguns països no arriba ni tan sols al 50% (el 49,1 a Espanya i el 46,2 a Alemanya)" (Ministeri de l'Instrucció Pública, 2007: 24)

[7] "Encara que la presència de les dones en el món acadèmic italià vaja en augment, aquestes constitueixen encara un terç del total dels docents (32,2%) i són moltes les diferències entre les qualificacions: "de cada 100 professors ordinaris només 17 són dones" (Ministeri d'Instrucció Pública, 2007: 24).

que han dut a terme aquestos serveis, en el sentit que ha estat la seua comuna excel·lència la que ha permès donar vida a experiències didàctiques i educatives que després el món ha començat a veure, a imitar.

Ara aquestes grans obres acomplertes estan en dubte i s'està en un punt àlgid: el moment històric que estem travessant és un moment en què les institucions formatives es posen en dubte, respecte a algunes condicions de garantia i de confirmació de drets i de deures de qui treballa, de qui les gestiona i de qui, necessitant-les, en treu profit. El que és públic està sotmès a un descrèdit creixent (Consentino, 2008) i en l'esfera privada assistim a una progressiva desregulació que trasbalsa el sentit del pacte formatiu, d'un contracte de treball, de les normes que cal respectar: açò van fer constar les educadores presents entre el públic durant un congrés a Torí, "Els drets dels xiquets i de les xiquetes", organitzat al març del 2010. Algunes d'elles treballen en les guarderies amb gestió privada i denunciaven que cada vegada està més estesa la tendència de les administracions municipals de no dur a terme els controls per comprovar que les normes es respecten. Una d'elles, jove i apassionada pel seu treball, va contar que treballava amb dotze lactants ella sola, quan el percentatge previst seria d'un adult cada tres nadons. Aquella jove sentia malestar, por de no poder aconseguir-ho, temor de no mantenir la responsabilitat de protegir, atendre i ajudar a créixer aquelles criatures menudes que li havien confiat.

Aquest és l'exemple d'un canvi en la filosofia liberalista que està entrant de forma prepotent en tots els serveis: per a ella tot és mercat, fins i tot la relació entre educadores i xiquets i xiquetes, sobre la qual no es dubta a estalviar. I cada vegada més sovint són les dones les que actuen com a vehicle d'aquesta mentalitat: les responsables d'aquestos serveis privats no tenen escrúpols a demanar a les treballadores que diguen mentides als pares, que mantinguen una relació de cura i educativa desproporcionada i que dediquen el seu temps lliure dels dies festius a fer-ne publicitat.
Canvis que tenen repercussió en la dignitat de la infantesa, de les educadores i en el sentit de la relació adulta-xiquet/xiqueta. Aquella educadora, i altes amb ella, ha contat, denunciat la situació dramàtica, èticament i professionalment compromesa. Una mestra de l'escola infantil estatal va declarar que estava alarmada perquè "ja no hi ha formació" a les escoles d'infants on pensem haver produït bones experiències i òptims contextos gràcies a la continuada obra d'actualització del cos docent. Havia vingut a buscar una resposta a aquest deure-dret. Una coordinadora d'una cooperativa que gestiona guarderies denunciava el tractament desigual de les administracions que sotmeten als controls les cooperatives però no les guarderies de gestió privada: "Demanem control" deia en veu

alta. En els serveis 0-3 els auxiliars ja són quasi externs i no són formats, explicava una altra educadora: açò comporta una posterior disminució en la qualitat dels serveis.

El fet que les dones parlen, escriguen, intervinguen en les transmissions que afecten l'escola és una de les noves regles del joc, però no és suficient que ho facen elles soles per determinar realment un nou curs de les coses.

¿Què falta? L'espai de paraula és atorgat més sovint, vegeu els i les periodistes que obren blocs i les interroguen, realitzant alguns d'ells la part que hauria de fer el ministeri, que en canvi des de fa anys no recull ni té en compte la seua opinió sobre les reformes introduïdes (per exemple a l'escola primària, del 1997, i quatre en dotze anys: Berlinguer, Moratti, Fioroni, Gelmini). Però encara no està estesa la consciència d'aquesta nova subjectivitat política, ni entre les mateixes mestres, que malden per atribuir importància i sentit a l'acció d'estar sobre l'escena pública a través dels discursos i narracions, i de fet moltes ho eviten encara per por a exposar-se, cautela, poca estima d'elles mateixes com a "dones de paraula". I entre aquelles que les lligen i escolten falta consciència del valor que té la presa de paraula femenina i de com estar al costat d'aquest *coming out*, falta la represa de les seues paraules, falta que intel·lectuals, polítics, fins i tot els mateixos alcaldes comprenguen el valor que tenen aquestes revelacions, aquestes denúncies, aquestes peticions. Les dones tenen a veure en aquesta estació històrica com a imprevist històric, diu Luisa Muraro: "En el seu avanç, favorit de l'escolarització superior i cobert per la fama d'eternes discriminades, elles s'arrosseguen darrere de les classes populars i introdueixen així en l'espai públic un mode de sentir i de pensar estrany per a la cultura "alta", un mode que és fàcil d'instrumentalitzar, però difícil de comprendre" (Muraro, 2009: 3). Vita Consentino, atenta intèrpret de la realitat de les mestres, suggereix que s'estiga a prop de les mestres: "L'altre nus polític és que les mestres no puguen ser abandonades: calen mediacions sempre novadores si es vol custodiar aquest tresor creat per elles pera a tota la societat" (2009:6).

De forma més general, podem dir que les dones estan en moviment, i és possible trobar-les i sentir les seues veus fins i tot allà on no s'hauria esperat; i hi ha gent que te una intencionalitat política deixant-los un espai de paraula, per exemple algunes revistes, entre les quals *Bambini*[8], que

[8] "Bambini" (edicions junior, Azzano San Paolo, Bergamo) com s'explica al seu web, http://www.edizionijunior.it/, és una revista per a educadors de guarderia, docents d'escola infantil, investigadores i investigadores, estudiosos i administradors que entenen el significat cultural i social i la urgència de la qualitat dels serveis sòcioeducatius. La revista, fundada per Loris Malaguzzi, es proposa de promoure l'atenció a la infantesa i el desenvolupament de la qualitat dels serveis educatius tot afavorint el treball en la xarxa entre els qui fan recerca i els operadors/operadores (educadores, professors, tècnics especialitzats) que operen en els serveis per a la infantesa.

intenten publicar els seus escrits (vegeu "Carta d'una mestra", escrita per Laura Forlin, mestra de l'escola infantil, el subtítol de la qual recita eloqüentment: "Contra les mestres, contra les mares, contra les xiquetes i els xiquets. Una reforma contra l'obra femenina"; i "La paraula a les mestres", on conte el sentit obert de les accions dutes a terme per les mestres a través d'escrits i discursos durant el 2008 i el 2009, durant els mesos de la mobilització en defensa de l'escola pública).

¿Què podem fer tots nosaltres? Els espais de paraula que mestres, educadores, responsables del serveis s'agafen poden reequilibrar descompensacions i jerarquies que actuen en profunditat en la cultura de moltes institucions, restablint amb paraules més fidels a la realitat el sentit de les coses que estan passant.

Mantenir l'atenció sobre els moviments de pensament i d'acció[9] que les dones implicades en aquestos afers fan, donant ales al mateix punt de vista diferent, és una acció possible, que pot assumir valor polític si es té la voluntat de comprendre la complexitat de les forces en joc i imaginar/inventar per consegüent altres accions (*andamenti*).

"La crisi és una gran oportunitat. Cal dir el que pensem, sempre i pertot arreu: en els canals alternatius, als blocs, a les pàgines web... Bombardejar-los de pensament femení, sense por. Perquè el problema és també aquest: les dones callen. Són molt bones i competents, però no gosen. Per això cal aprendre a fer *network*, ajudar-nos, aprendre a reconèixer l'autoritat de l'altra". Són paraules de l'economista Loretta Napoleoni (Terragni, 2008) que insten les dones a actuar sense remoure allò que ve de la nostra diferència. En el moment en què la paraula és presa, es fa circular i s'usa, l'escenari pot incloure també allò que és contínuament exclòs d'altres bandes. Subratllant que hi ha una important connexió entre aquest nivell —espontani, públic i col·lectiu— i el canvi al qual podem o no contribuir amb intencionalitat política. I que sindicats, universitats, administracions locals per estar a l'altura de la situació que s'ha creat, han de començar la recerca de "mediacions sempre noves", que donen respostes no fingides a les qüestions plantejades també en aquesta ocasió per les dones que han pres la paraula.

[9] Vita Cosentino ja en l'any 2004 escrivia sobre el moviment nascut a les escoles elementals d'algunes regions italianes: "l'escola ha retrobat la seua llengua, que no és la dels objectius, de les graelles, de la *mission*, de l'eficiència, però tampoc no és la de les manifestacions contra, amb paraules d'ordre dures i escridassades, quasi militars, o de les plataformes reivindicatives. La seua llengua és la d'una comunitat vivent on les coses que conten són les humanes i elementals que tenen a veure amb la vida de cada dia. En la plaça, la presència en massa de dones, i —sobetot— voler tenir dins també a xiquetes i xiquets, mesurant-se amb la seua sensibilitat, ha canviat la llengua i la forma política de la "manifestació" (http://www.libreriadelledonne.it/news/articoli/contrib080404a.htm).

El moviment de les mares i dels pares, de les mestres, de les xiquetes i dels xiquets que omplen patis, places, cantonades de barri, no és un moviment de protesta tal i com es van entendre aquestos esdeveniments a partir dels anys setanta.

És un moviment d'experiències i d'idees sobre la relació amb la infantesa, sobre la importància dels temps i dels modes d'aprenentatge accionat des de la base, des de la profunditat del fet d'estar a prop i de l'estima de la infantesa i el propi treball amb ella. És una forma en què s'està expressant un acostament a la relació entre grans i menuts, entre ciutadans i ciutadanes que desitgen un món comú. Una part que està influenciant el tot "seguint actuant la pròpia llibertat" (Consentino, 2010). Però cal una lectura fina de les forces en joc, cal veure que el moviment és fonamentalment de les dones implicades en les experiències educatives, si no la lectura parcial i distorsionada que se'n pot fer esborra als ulls de la gent allò que està passant.

Una pràctica, social i política, que només canviant la mirada es pot comprendre i veure pe allò que aporta de nou.

Bibliografia

ARENDT, Hannah (1993) *Vita Activa. La condizione umana*. tr. it. Milà: Bompiani.

AUGÉ, Marc (2007) *Tra i confini: città, luoghi, integrazioni*. tr. it. Milà: Mondadori.

BENASAYAG, Miguel, SCHMIT Gérald (2006) *L'epoca delle passioni tristi*. tr. it. Milà: Feltrinelli.

BIONDETTI, Luisa (1999) *Dizionario di mitologia classica. Dèi eroi, feste.* Milà: Baldini&Castoldi.

COSENTINO, Vita (2004) *Dedicato alle maestre. La parte migliore della scuola*. Libreria delle Donne di Milano, http://www.libreriadelledonne.it/news/articoli/contrib080404a.htm.

—— (2008): *E brave le signore maestre.* Diario. 7: 18-19.

—— (2010): *Guardare indietro*. Via Dogana. 93: 2.

COSENTINO, Vita, MICELI, Alessio (2009): C*'è di meglio che tirare bulloni*. Via Dogana. 88: 4-6.

DE CERTEAU, Michel (2005): *L'invenzione del quotidiano*. tr. it. Roma: Lavoro.

DE VITA, Antonia (2009): *La creazione sociale. Relazioni e contesti per educare*. Roma: Carocci.

FORLIN, Laura (2008): *Lettera da una maestra.* Bambini, XXIV, 11: 6-7.

GRUPPO LAVORO DELLA LIBRERIA DELLE DONNE DI MILANO, ed. (2008): *Il doppio sì. Lavoro e maternità.* Milà: Libreria delle Donne.

ILLICH, Ivan (2005): *La convivialità. Una proposta libertaria per una politica dei limiti allo sviluppo*. tr. it. Milà: Boroli.

JEDLOWSKI, Paolo (2000): *Storie comuni. La narrazione nella vita quotidiana*. Milà: Bruno Mondadori.

MAZZIOTTI, Maria Pia, LATTARULO, Simona, CLEMENTE, Franca, ed. (2009): *Simone de Beauvoir. Narrare... è già politica.* Roma: Nottetempo.

MECENERO, Cristina (2004): *Voci maestre. Esistenze femminili e sapere educativo*. Azzano San Paolo: Junior.

—— (2009). *La parola alle maestre*. Bambini. XXV, 4: 6-8.

MURARO, Luisa (2009): *Le donne c'entrano*. Via Dogana. 88: 3.

TERRAGNI, Marina (2008): *Sulla crisi ascoltate le donne. Intervista a Loretta Napoleoni*. Io donna.

ZANUSO, Loredana (2008): *Produrre e riprodurre*. in Gruppo Lavoro della Libreria delle Donne di Milà, ed. (2008): 17-37.